

SOCIJALNA BRIGA I ZAŠTITA U ISLAMU

Mustafa SPAHIĆ

UDK 28-23
28-254

SAŽETAK: U ovom radu raspravlja se teza o socijalnoj brizi i zaštiti unutar učenja islama. Kroz definiranje pojmova svojine, raspodjeli javnih dobara, ekonomije i ekonomije bazirane na islamskim principima autor nudi uvid u modele i mogućnosti koje bi mogle pomoći u rješavanju rastućih problema socijalne nejednakosti na globalnom nivou, ali i u svakoj lokalnoj muslimanskoj zajednici. Autor zaključuje da je zbog stava Muhammeda, a.s., da su ljudi ortaci u tri stvari: vodi, vatri (struji) i pašnjacima, Muhammed, a.s., želio veću jednakost u društvu, i da je zbog moralnih, socijalnih i političkih razloga tražio preraspodjelu dohotka – u ime Boga, te da je njegova intervencija protiv negativnih efekata slobodnog tržišta, posebno monopola i nezbrinutih suština Islama.

Ključne riječi: socijalna briga, islam, zekat, ekonomija, društvo

“A mi vas stvaramo, pa zašto ne vjerujete?! Vidite li vi sjeme koje izbacujete. Da li ga stvarate vi ili ga stvaramo Mi određujemo kada će ko umrijeti i niko Nas u tome ne može spriječiti. Da likove vaše izmijenimo i promijenimo i da vas iznova u likovima koje vi ne poznajete stvorimo. A poznato vam je kako ste prvi put stvoreni, pa zašto se ne urazumite? Kažite vi Meni: šta biva s onim što posijete? Da li mu vi dajte snagu da niče ili to Mi činimo? Ako hoćemo možemo ga u suho rastinje pretvoriti, pa biste se snebivali i stali bi klevetati: mi smo zbilja oštećeni, kažnjeni i svega lišeni, čak smo i obespravljani! Vidite li vodu koju pijete, Da li je Mi iz oblaka spuštamo ili je spuštate vi?! Da hoćemo i želimo Mi, Mi bismo je slanom učinili, pa zašto ne zahvaljujete?! Vidite li vi vatru koju palite i ložite. Da li drvo za nju vi ili Mi stvaramo? Mi smo je za podsjetu dali i da se koriste njome u divljini! Pa, slavi s imenom svoga Gospodara Veličanstvenoga!” (El-Vakia, 57.-74.)

“On je Taj koji s neba spušta vodu koju vi pijete, i kojom se natapa i raste bilje i rastinje kojim vi stoku hranite i napasate. On čini i daje da vam pomoću nje (vode) niče i raste žito i masline i

palme, i grožđe, i svakovrsni plodovi! Doista, u tome je znak i dokaz ljudima koji razmišljaju. On čini da se noći i danom koristite i Suncem i Mjesecom, a zvijezde su Volji i Odredbi Njegovoj potčinjene, zaista u tome su znaci i dokazi za ljude koji rasuđuju i pameti imaju. I sve ono što je radi vas stvorio na Zemlji (ti su darovi sadržani u raznovrsnim životinjama, biljkama, rudama, mineralima) dajući mu različite boje i vrste, zbilja u tome je znamenje za ljude koji pouku uzimaju. A On je potčinio i more – da iz njega jedete meso svježje, i da iz njega nakit vadite kojim se ukrašavate. Ti vidiš lađe kako more sijeku da biste se domogli blagodati Njegove, te da biste zahvalni bili. On je po Zemlji nepomična brda i planine postavio i rasporedio da vas ona ne potresa, i rijeke i puteve, da se ispravno usmjeravate. Zatim putokaze, a i po zvijezdama zapućuju se i upravljaju oni. Pa zar je isti Onaj koji stvara kao onaj ko ne stvara. Zar nećete opametiti se?! Budete li brojali blagodati Allahove, pobrojati ih nikada nećete, jer Allah je zaista Onaj Koji prašta i Koji je Milostivan. Allah zna šta tajite i krijete a šta javno iznosite.” (En-Nahl, 10.-19.)

“A i na nebu je opskrba vaša i ono što vam se obećava. Pa, tako mi Gospodara neba i Zemlje, to je Istina kao što je Istina da vi govorite!” (Ez-Zarijat, 22 i 23.)

“On je uistinu s Istinom nebesa i Zemlju stvorio. I On je Uzvišen i iznad onih koje Njemu pridružuju i pripisuju! On stvara čovjeka od kapi sjemena, a čovjek odjednom (bez razloga i povoda) neprijatelj očiti! I stoku On za vas stvara, njome se od hladnoće (pomoću vune i kože) štitite, i druge koristite imate, njome se najviše i hranite. U njoj vam je i gizda i ukras kad je sa ispaše vraćate i kad je na ispašu gonite! A nosi vam i toware do zemlje u koju ne biste mogli stići bez velike muke! Gospodar je vaš, doista, blag i milostiv. I konje i mazge i magarce, da ih jašete, a i kao ukras, a On stvara i ono što ne znate. Samo Allahu pripada pokazivanje Puta Pravoga, a ima i krivih puteva! Da Allah hoće sve bi vas uputio.” (En-Nahl, 3.-9.)

Allah stvara sve svjetove i sva stvorenja. Jedini On dariva uvjete i okvire života svim stvorenjima. Njegovi su darovi i blagodati neizbrojivi, neopisivi i neobuhvatljivi na nebu, Zemlji i moru.

On je Jedini Stvoritelj života, Izvor nafake i opskrbe svakog stvorenja. Zato, Platon s pravom zapaža i konstatira da je izvor, korijen i početak laži – nevjerovanje i poricanje da je Bog Stvoritelj svjetova i stvorenja i da je Izvor ideja (Objave).

Šta je onda ekonomija? U izvornom značenju to je grčka složenica oikos-kuća i nomos-zakon. Dakle, ekonomija je red, pravilo i zakon u kući. To znači ispravno, pravilno, racionalno, efikasno i efektivno vođenje kuće, domaćinstva, gazdinstva, imanja, firme, preduzeća, odnosno cjelokupne imovine i resursa dostupnih ljudima. Ekonomija označava i red, disciplinu i pravilnost u troškovima jednog domaćinstva, porodice, farme, fabrike. Tu spada ravnomjerna, racionalna, umjerena, oprezna upotreba Božijih darova, blagodati, nimeta ili resursa. Znači to podrazumijeva štednju, štedljivost, kućevnost, čuvarnost i domaćinsko vođenje kuće, općine, firme, države. Čim su resursi stvoreni oni su i ograničeni a ljudskoj mašti nema kraja.

Ekonomija je tu da postavi ekvilibrij – ravnotežu, harmoniju i mjeru između, svakoj generaciji dostupnih i dozvoljenih resursa i neograničene mašte i ljudske pohlepe, gramzivosti, sebičnosti i isključivosti.

Ni jedna generacija u sadašnjosti nema pravo pojesti i potrošiti pravo generacije koja dolazi. Naime, ima ljudi i učenja koji za umišljene ideale prošlosti-epigoni žrtvuju i sadašnjost i budućnost, ima onih koji za svijetlu budućnost – čisti komunizam a i one religije koje traže samo carstvo na nebesima, u potpunosti odričući se blagodati na zemlji i ima onih koji samo za sadašnjost – kapitalizam u čistom obliku, zaboravljaju prošlost i žderu i jedu budućnost.

Suočavajući se sa ova tri izazova u djelima “Problemi islamskog preporoda”, “Islamska deklaracija” i “Islam između istoka i zapada” Alija Izetbegović čini i ulaže napor da se premosti skoro nepremostiva provalija između ta tri monopolarna pristupa svijetu i životu. Svijet samo

čiste religije kršćanstvo i budizam teže i bore se samo za nebo i onaj svijet, jer prema Pavlu uvjet onog je prezir ovog nižeg svijeta. S druge strane, antički svijet je bio zakovan u zamišljene, projektovane i neprovjerljive ideale predaka. Jedina misija i izazov sinova je bio da ostvaruju zavjete, zaloge i testamente očeva. Oni nisu ništa mogli postići što već roditelji nisu ostvarili. To je čista epigonska svijest. Što se tiče zastupnika historijskog materijalizma i dijalektičkog marksizma oni su po ontologiji – materijalisti, a po ideologiji – ateisti. Za njih je historija svijeta i života samo historija razvoja i usavršavanja materije u njenom samonastanku, samokretanju, samoopstanku, samoodržavanju i samorazvoju od anorganskog, organskog, biljnog, životinjskog preko majmuna do ljudskog svijeta.

Osnovni zakon ljudskog i društvenog života je razvoj materijalnih proizvodnih snaga u okviru društvene proizvodnje koja se sastoji od proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje, i na njima utemeljeni osnovni (bazični) tj. produkcionni, proizvodni ili ekonomski odnosi. Materijalne proizvodne snage, u okviru društvene proizvodnje i na njima utemeljeni primordijalni odnosi, prema marksistima, su jedini apsolutni, stvaralački bitak, kreator i zakon svijeta. Razvoj i dijalektika materijalnih proizvodnih snaga i na njima utemeljenih svih proizvodnih odnosa i klasne razlike, klasno-imovinsko raslojavanje, klasne suprotnosti utemeljene na apsolutiziranom privatnom vlasništvu, privatnom posjedu i imovini, jedina su dva zakona i pokretača povijesti.

Privatno vlasništvo (svojina) udruženi sa ljudskim zabludama, prema svim socijalistima utopistima, što prihvaćaju i svi marksisti su osnovni izvori nemira, sukoba, belaja i nesreća među ljudima. Da bi to riješio komunizam, vjerovatno u dobroj namjeri, a na dobrim namjerama zna biti popločan i put do pakla, preko eksproprijacije i nacionalizacije pokušava da potpuno ukine privatnu

imovinu i privatni posjed. To donosi sljedeće neminovne posljedice:

- 1) što je svačije to nije ničije. Kako je primijetio Aleksander Bajt glavni izazov i problem komunizma nije krađa već uništavanje imovine;
- 2) Potpunom kolektivizacijom preko nacionalizacije i eksproprijacije ubija se i razara osnovni motiv i poluga ekonomije: štednja, čuvanje, kućenje, dobit, zarada, korist, profit. Ko ima on je doktrinalni i idejni, ne lopov nego klasni neprijatelj, a biti (postojati) i imati su dva osnovna izvanjska svojstva čovjeka.
- 3) Kao što se identitet i sigurnost iznutra postiže vjerom, etikom i kulturom, tako se egzistencijalni identitet i sigurnost postiže zakonom, politikom i imovinom. Zato ljudi u komunizmu dolaze u izvanjsku, materijalnu, egzistencijalnu, ekonomsku nesigurnost i gubljenje kompletnog vanjskog identiteta. Pošto je Partija upravljala svom imovinom samo je ona imala izvanjski identitet i politički subjektivitet. Ovo je komunistički pristup privredi i ekonomiji koji je izraz jedne krajnosti.

Uspješna, prirodna, čovjekovoj naravi primjerena ekonomija u komunizmu je nemoguća i neuspostaviva. Zašto? Iz metafizičko-ontološko-transcendentalnih razloga. Komunizam negira, poriče i odriče Boga kao Stvoritelja, Izvora, Gospodara, Vlasnika i Upravitelja svih resursa, dobara, nimeta i blagodati. Oni tu Božiju ulogu među ljudima dodjeljuju sami sebi. Drugo, oni ukidaju relativno privatno vlasništvo koje dozvoljavaju sve religije i velika učenja svijeta i time ugrožavaju čovjekovu izvanjsku egzistenciju i dovode u pitanje njegov izvanjski identitet, sigurnost i slobodu. Treće, ukidanjem relativne privatne imovine ukidaju osnovni motiv za rad i štednju, a to je zarada, imetak i profit.

Što se tiče čistog kapitalizma koji dovodi privatno vlasništvo do apoteoze i idealizira u okviru otvorenog tržišta pravo i slobodu kretanja rada,

roba, novca i kapitala i on, prema najpoznatijim autoritetima i poznavateljima kapitalizma ima svoje zamke i slabosti. Dvije: jednu vanjsku a drugu unutrašnju, zapazio je, pored ostalih, i Karl Marx. Vanjska slabost kapitalizma što on iz svog osnovnog odnosa i procesa, koji je svojstven njemu više nego bilo kojem drugom sistemu, neminovno u određenim cikličnim razmacima dolazi u stanje inflacije, hiperinflacije, stagflacije, hiperprodukcije, nelikvidnosti, viška radne snage i velike ekonomske krize. Druga unutrašnja slabost, koju uočava Marx jeste što kapitalizma nema bez kapital-odnosa. Taj i takav odnos svodi čovjeka samo na radnu snagu a radnu snagu još više srozava na robu koja postaje razmjenska vrijednost kao i svaka druga razmjenska vrijednost.

Tako dok je antički svijet imovinu i privatno vlasništvo usmjeravao prema idealima predaka, kršćanstvo i budizam ga relativiziraju i ignorišu radi onog nebeskog svijeta, komunizam radi ukidanja eksploatacije i klasnog društva potpuno ubija privatno vlasništvo, a čisti kapitalizam idealizira i apsolutizira privatno vlasništvo a cijena toga je preko radne snage i robe svodenje čovjeka na razmjensku vrijednost sa svakom robom koja se razmjenjuje.

Treće, ekonomista svjetskog kalibra, Hajman Minski, proučavajući posigurno najpoznatijeg i najpriznatijeg ekonomistu 20.-og stoljeća Džona Mejnarda Kejnza, zaključuje da se Kejnz nije bavio samo pitanjem nezaposlenosti, već i novcem i bankarstvom. Iako to Kejnz nikada nije eksplicitno rekao i napisao Minski je tvrdio da se iz cjelokupnog Kejnsovog opusa može izvući zaključak da je kapitalizam po samoj svojoj prirodi nestabilan i sklon propasti. Umjesto da ide ka nekom magičnom ekvilibriju kapitalizam će neminovno krenuti u sasvim suprotnom pravcu. Baciće se preko ivice provalije. Pisanje Minskog da: "Nestabilnost jeste urođena, neizbježna mahana kapitalizma", Minski duguje svom mentoru, Josefu Šumpeteru, koji se

pamti i ne zaboravlja po dokumentovanju neprekidnog procesa "kreativne destrukcije" ili ekonomski kazano neprestanog usavršavanja procesa proizvodnje ne mareći za društvenu i prirodnu sredinu.

Savremene finansije, prema njemu, nisu faktor stabilizacije svijeta i društva. Naprotiv, to je sistem koji formira i širi iluziju stabilnosti (pomoću papira koji je konvencionalno novac), istovremeno omogućavajući uvjete za neizbježni i dramatični krah. Kako se u utrobi svakog društva nalaze klice vlastite propasti tako je i Minski predviđao ekonomsko-prirednu krizu na početku 21. stoljeća ali je bio potpuno uvjeren da kompletni finansijski sistem u sebi nosi klicu vlastitog uništenja. Hajman Minski postavlja pitanje koje niko tada nije želio čuti: "Može li se ono ponovo dogoditi?", a to ono je i kao neprijatelj Harija Potera Voldemort, uvijek ista stvar: Velika depresija ili ekonomska kriza od 1929. do 1933. godine. On je više vremena provodio razmišljajući o destrukciji nego o razvoju i proizvodnji. On postavlja i razvija ideju koju naziva "hipoteza finansijske nestabilnosti".

Ta hipoteza od 2008. kada je skoro čitav bankarsko-finansijski svijet zapao u krizu nesagledivih razmjera najedanput postala je poznata i priznata u čitavom svijetu. Ne samo da je kapitalizam sklon propasti, već su upravo periodi ekonomske stabilnosti ti koji pokreću krize monumentalnih razmjera. Kur'an kaže:

"Ima nešto što vam izgleda teško i odvratno (štednja) a u tome je dobro za vas, a ima nešto što vam je milo i drago (rasipništvo) a zapravo loše je i štetno za vas, jer Allah zna sve a vi ne znate." (El-Bekare, 216.)

Prije svake depresije, primjećuje Minski, finansijske institucije i preduzeća ponašaju se vrlo konzervativno. I dok se povjerioci i dužnici koji pokreću ekonomiju klone rizičnih poslova, sve ide glatko i dugovi se po pravilu isplaćuju na vrijeme, preduzeća uglavnom posluju uspješno, i svima ide dobro. Međutim, u želji za većom

zaradom (profitom, dobiti), taj uspjeh navodi povjerioci i dužnike na veći rizik. Uspjeh i želja za gomilanjem i uvećavanjem imovine navodi ljude na ignorisanje mogućnosti neuspjeha kao da su oni vlasnici budućnosti i događaja u njoj. O tom i takvom stanju ljudske svijesti Kur'an kazuje:

"Zakuplja vas samo nadmetanje u zgrtanju imetka, sve dok grobove ne naselite! A doista ne valja tako, saznat ćete svakako! I opet zbilja ne valja tako, saznat ćete svakako! Ne valja tako nek' znate jamčano!" (Et-Tekasur, 1.-4.)

"Teško svakom klevetniku po drugljičvu koji samo blago zgrće i zbraja ga, misleći da će blago njegovo vječnim učiniti njega! A ne valja tako! On će zbilja u džehennem bačen biti!" (El-Humeze, 1.-4.)

Pošto ljudi zaboravljaju da je neuspjeh moguć, rađa se "euforična ekonomija" samo na imaginarnim papirima utemeljena, koju pokreće sve veći broj rizičnih dužnika, tj. onih koji se nazivaju špekulativnim dužnicima, koji svojim prihodom mogu da pokriju kamatu, ali ne i glavnice i onih koje je Minski nazvao "piramidalnim dužnicima", koji ne mogu da pokriju ni jedno ni drugo već mogu da plaćaju račune samo ako se još više zadužuju. Oni, ustvari, dižu kredite da bi vraćali kredite.

Sa porastom broja ovakvih dužnika, kao trulih među zdravim jabukama, čitava privreda se pomjera iz konzervativne ali profitabilne, sigurne i regularne zone u mnogo razuzdaniji sistem kojim dominiraju igrači čiji opstanak ne zavisi ni od dobrog poslovnog plana ni od ostvarene proizvodnje, već od pozajmljenog novca i raspoloživih kredita. Sva ova roba od nevidiša bila je u funkciji kretanja i uvećavanja kapitala, samo kroz finansije putem banaka izražena i ostvarena. Kada se formira privreda na takvim osnovama, to može da dovede do sloma, poput lančanog sudara tržišta.

Primjera radi, propast jedne firme, čak i banke, ili otkrivanje velike

prevare, prikrivanje manjka, može poput stampeda da pokrene strah i iznenadnu sistemsku težnju svih da se riješe duga. Ovaj prijelomni trenutak poput "Velikog praska" formira atmosferu nepovjerenja prema svim dužnicima. Špekulativni i piramidalni dužnici stradaju prvi, pošto im je uskraćen kredit koji im je potreban da prežive i vraćaju prijašnji kredit. Čak i stabilniji igrači, ukoliko nemaju veće rezerve i zalihe, mogu se naći u situaciji da ne mogu da vrate dugove, ukoliko ne prodaju aktivu, a takva prodaja u takvom ambijentu obara cijenu aktive i čitava klimava finansijska konstrukcija se ruši. Preduzeća lančano, poput spojenih posuda slabe ili propadaju i kriza se preljeva u "realnu" ekonomiju, koja zavisi od urušenog finansijskog sistema.

Ukoliko je kapitalizam, kako tvrdi Minski, po svom unutrašnjem biću samodestruktivna i nestabilna i da, kako je primijetio Kejnz, proizvodi neravnopravnost i nezaposlenost, šta je onda izlaz i rješenje?

Na svjetskoj ravni na krizu tridesetih godina 20. stoljeća izlaz je ponudio Kejnz. Suprotno osnovnom rezonu kapitalizma – potpuno otvorenom i slobodnom tržištu u kome "nevidljiva ruka" Adama Smita reguliše sve, Kejnz predlaže da država treba da uzme učešće i detaljno kontroliše privredu (sada finansije), da olakša privredne cikluse i da se potruži da sve bude izbalansirano, da država upumpava novac u projekte koji će uposliti kvalifikovanu i sindikalizovanu radnu snagu u velike javne radove, naprimjer, u gradnju brzih pruga.

Minski se s druge strane zalaže za socijalno pravedniji i podnošljiviji pristup – usmjeravanje novca prvenstveno ka siromašnima i nekvalifikovanim. Prema njemu, država bi trebala da postane "krizni poslodavac" i da ponudi posao svakom ko hoće da radi, poštujući unaprijed određeni minimalni dohodak. Taj novac bi se isplaćivao radnicima koji čuvaju djecu, čiste ulice i pružaju usluge koje su poreskim obaveznicima vidljive i isplative. Pošto bi posao bio svakome dostupan takav plan bi bio još

ambiciozniji i obuhvatniji od Nju dila, i značajno bi smanjio izdatke za socijalnu pomoć, povećao bi natalitet, stopu zaposlenosti, čistoću ulica, smanjio bi se broj bijednika i siromaha, garantirajući posao svakome ko je sposoban da radi. Takav program ne bi samo pomogao siromašnim i nekvalifikovanim, već bi postavio i donji limit za primanja svih ostalih, sprječavajući da dohodak kvalifikovanih naglo padne, tako da bi korist bila primjetna duž čitave socioekonomske skale.

Sve privredno-ekonomske mjere koje predlažu Kejnz i Minski neminovno prelaze u moralno-etičku sferu. Bilo koji oblik solidarnosti i socijalne pravde je prije pitanje religije i etike nego politike i ekonomije. Poput politike tako i ekonomija kad god se zamrsi u vlastite čvore rješenje mora tražiti u etici pozivajući se na zajednicu (državu), socijalnu pravdu i solidarnost. Tu se Kant ne može zaobići: "Istinska politika (također i ekonomija), dakle, ne može da učini nijedan korak a da se prije toga ne pokloni moralu. I mada je politika sama za sebe teška vještina, njeno sjedinjenje s moralnom nije nikakva vještina. Jer, moral presijeca čvor koji politika (i ekonomija) ne može da riješi čim s njim nije u saglasnosti." Nažalost, MMF i Svjetska banka u svome odnosu prema zemljama slabo drže i do moralno-etičkih principa i do savjeta Kejnza i Minskog.

"Današnju ulogu MMF-a i Svjetske banke u svijetu najbolje je i najpreciznije opisao sjajni američki makroekonomist Joseph Stiglitz, u sada već legendarnom tekstu "Četiri MMF-ova koraka do prokletstva." Stiglitz je dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju, bio je ekonomski savjetnik Billa Clintona, ali i potpredsjednik Svjetske banke, što znači da je direktno na terenu mogao gledati kako ove dvije međunarodne institucije uništavaju ekonomije zemalja širom planete. Stiglitz tvrdi da MMF i Svjetsku banku danas pokreću tajni planovi zapadnih sila i multinacionalnih korporacija koji se plasiraju zemljama u tranziciji

pod parolom "strategije pomoći". Zemljama u tranziciji se predlažu četiri koraka: 1) privatizacija; 2) liberalizacija; 3) tržišno određivanje cijena i na kraju; 4) socijalni nemiri i protesti. U ta četiri koraka, ako se dosljedno provedu, zemlja korisnika kredita MMF-a i Svjetske banke je bukvalno upropaštena i bačena na koljena, a sva njena privredna bogatstva za male pare preuzimaju zapadne korporacije. Sve dobre i profitabilne kompanije su privatizirane i prodane, zemlja je širom otvorena za slobodan uvoz strane robe bez carina, cijene se tržišno formiraju u svim slučajevima, uključujući i cijene komunalnih usluga, a kada lokalno stanovništvo više ne može doslovno da preživi, onda MMF potajno, ispod stola, isprovocira socijalne nemire i proteste (plenum) građana, nakon čega je država u rasulu. Potom, prema Stiglitzu, slijede bjesomučna rasprodaja sve imovine i prirodnih bogatstava (naprimjer u Grčkoj se ovih dana zagovara prodaja otoka i plaža pa čak i do Akropolja) i ekonomsko porobljavanje. Stoga neka vas ne čudi što danas zemlje BRIC-a (Brazil, Indija, Rusija, Kina) najavljuju osnivanje svog MMF-a kako bi se oduprle zapadnoj kolonizaciji" piše u sarajevskom "Oslobođenju" Eldar Dizdarević, 6.5.2014. godine, u tekstu "MMF-ove ucjene i pušenje".

Ekonomija u Islamu

Kao vanjska strana života i egzistencije ekonomija ima izuzetan značaj, ulogu i mjesto u životu muslimana. Ekonomija u Islamu je utemeljena na njegovim izvorima: Kur'anu, Sunnetu, Idžmi i Kijasu. Čim Kur'an i Islam kažu – DA i ovom i onom svijetu onda je ekonomija kao i etika samo nužan i prirodan slijed Islama: Za razliku od onih koji žele blagodati i dobra na ovom svijetu muslimani vjeruju, uče i čine dovu: "A ima i onih koji govore (to su muslimani): Gospodaru naš, podaj nam dobri i blagodati na ovom i na onom svijetu i sačuvaj nas patnje u ognju!" (El-Bekare, 201.)

Evo definicije ekonomije koju je dao Mesud Alem Kuduri:

“Islamska politička ekonomija je studija o međusobnim odnosima političkog uređenja (Šure) i ekološkog uređenja, u čiji podsistem spada tržište. Ona je etičke prirode jer pravila ekonomskog života izvodi iz normativnih tvrdnji zasnovanih na vjeri.”

Dijelimo i prihvaćamo osjećaj i stav većine vjerničkog čovječanstva da iz vjere slijedi religija, a na religiji su utemeljeni obredi, etika i kultura. Zapravo, ljudska manifestacija robovanja prema Bogu ogleđa se kroz obrede, robovanje prema Bogu u odnosu na ljude manifestira se kroz etiku, a na etici se utemeljuje istinska ekonomija i politika. Manifestacija robovanja prema Bogu u odnosu na ljude, u ekonomiji i privredi manifestira se kroz institucionalno-obavezujuće oblike izvršavanja obaveza kao što su zekat, sadekatul-fitr i kurban kroz sve oblike dobrovoljnih milodara.

Naime, kao što se identitet, dignitet i sigurnost iznutra postiže vjerom, etikom i kulturom, tako se egzistencijalni identitet, dignitet i sigurnost postižu imovinom, relativnim a ne apsolutnim privatnim vlasništvom i njegovim doživotnim korištenjem. Zato je imovinski ili svojinski ustav glavni temelj socijalne izvanjske zgrade. Zakon relativnog i titularnog a ne apsolutnog vlasništva treba da osigura i zaštiti svojinu svih ljudi koji je stječu na halal način. Njegov glavni cilj, kada je u pitanju Islam i socijalna pravda i zaštita u Islamu, je kako da dobra, blagodati i nimeti postanu dostupni i na korist svih ljudi.

U okviru dva monopolarna svijeta, čisti komunizam negira i ukida privatno vlasništvo, temeljni motiv i pokretača ekonomije i dovodi u pitanje čovjekovu i ljudsku izvanjsku prirodu. Zato što u komunizmu po doktrini i ideologiji ne smiju imati, ljudi ne krađu već uništavaju imovinu a kada je u pitanju rad kažu ne možete nas malo platiti koliko mi možemo malo raditi. Teoretičari kažu da je

značajan napredak poslije komunizma kada ljudi pođu raditi i krasti imovinu, umjesto da je uništavaju.

Drugi monopolarni svijet – čisti kapitalizam koji apsolutizira privatno vlasništvo sistemski i neumitno obogaćuje manjinu i osiromašuje većinu i imućne vodi u pohlepu, gramzivost, sebičnost, individualizam, egoizam, uživanje, izživljavanje, objest, oholost, nadmenost, gordost: “*Ipak – čovjek se zaista osili, čim se neovisnim osjeti: Gospodaru tvome sigurno će se sve vratiti!*” (El-Alek, 6.-8.), a siromašne vodi u očaj, beznađe, zavist, ljubomoru, mržnju, pobunu, nasilje i teror. To Poslanik Islama lijepo, mudro i jezgrovito kaže: “El-fakru nisful-kufri-siromaštvo je pola bezvjerstva.”

Prema Garodiju, u međuljudskim odnosima na Zapadu dominira egoizam i individualizam a u nauci pozitivizam i scijentizam. U civilizaciji gdje se apsolutizira privatno vlasništvo, neovisno od religije i etike, vođeno samo logikom ekonomije, dobiti, profita, zarade, gomilanja bogatstva siromaštvo se javlja iz obilja kod pojedinaca i siromaštva kod većine. Sa stajališta Islama uz sve ekonomske uzuse i zagwarantiranu relativnu privatnu imovinu koja nam je Bogom povjerena na korištenje neminovno je voditi brigu o sveljudskim potrebama.

Treći monopolarni put je put čistih religija kršćanstva i budizma koji obraća samo pažnju na duhovnost i nebesko carstvo ne vodeći brigu i borbu i za udio na ovom svijetu.

Četvrti monopolarni svijet je antički koji svu pažnju i brigu poklanja prošlosti, odnosno ciljevi i sadržaj života potomaka su ideali predaka.

Peti put nije monopolarni nego je bipolaran u odnosu na svijet, život, ljude, ovaj i onaj svijet. To je srednji ili islamski put koji jasno i glasno kaže DA i ovom i onom svijetu. To je put koji ne dopušta apoteozu i apsolutizaciju vlasništva (kapitalizam) niti dozvoljava ukidanje relativnog privatnog vlasništva od Boga ljudima povjerenog na korištenje kao oznaka vanjske egzistencije.

Prema Islamu, u osnovi, u apsolutnom smislu *Lillahi ma fissemaavati*

vema fil-erdi – Bogu pripada sve, On je Izvor svega, Gospodar svega, jedini Vlasnik dobara, resursa, stvorenja, opskrbe, nafake, blagodati, nimeta, a ono što je nama od imovine od Njega povjereno, u tome, prema Njegovoj volji, odredbi, moći, mjeri i zakonu, ima neupitno pravo i udio: fukara-sirotinja, miskini-bijednici, putnici-namjernici, siročad, invalidi, svi nesposobni za život, po bilo kojim osnovama psihičkim, fizičkim, mentalnim, umnim:

“*Čovjek je stvoren malodušnim, stvarno – uzruja se je li ga jad zadeso, a odbojan je kada ga zadesi dobro – osim onih što namaz klanjaju, koji u namazu istrajavaju, i koji u imecima svojim određenu obavezu imaju prema prosjaku i prikraćenom čovjeku, i koji Dan Vjere istinom smatraju, i koji od kazne Gospodara svoga strahuju.*” (El-Mearidž, 19.-27.)

To je od Boga zagwarantirano pravo sirotinje, bijednika, siročadi, prosjaka, umno i fizički nesposobnih osoba, o kojima se, neovisno o spolu, uzrastu, naciji, rasi, klasi, boji kože, mjestu gdje žive, u svim vremenima, u ime Allaha i po Njegovoj izričitoj i neopozivoj Odredbi moraju brinuti imućne, sposobne i Bogom nadarene osobe:

“*A u imecima njihovim bio je i jeste udio i za onoga koji prosi i za onoga koji je obespravljen.*” (E-Zarijat, 19.)

Zekjatom, sadekatul-fitrom, sadakom i svim vrstama milodara musliman istodobno priznaje Allahove blagodati i zahvalan Mu je na njima. Čovjek se tako uklapa u izvanjski Allahov red i poredak i uspostavlja pravilan odnos prema ovosvjetskim dobrima, resursima i blagodatima, kao što, isto ispunjava zagwarantirano pravo sirotinje na njen Hakk – pravo sadržano u zekjatu i sadekatul-fitru i tako izvršava svoju dužnost.

Naime, imućni nikada ne daju nego izvršavaju Bogom određenu obavezu i dužnost, niti siromašni primaju i uzimaju milost nego

ostvaruju svoja Bogom zagarantirana prava. Time čovjek priznaje i praktički potvrđuje da su ljudske nafake, opskrbe, sposobnosti, znanje i uvjeti života različiti kao što je različita i društveno-politička pozicija. Oni koji dijele – oni izvršavaju dužnost i obavezu od onog što im je Allah darovao i što su dužni u ime Allaha prema ljudima a oni koji primaju milodar, sadaku, zekat, sadekatul-fitr – oni samo ostvaruju svoje pravo i udio u imecima imućnih ljudi.

U odnosu na sebe, čovjek koji daje zekat izvršava strogu i neopozivu Allahovu dužnost, u Kur'anu na preko 25 mjesta navedenu i preporučenu u mnogim hadisima, zahvaljuje se Allahu, priznaje sve Njegove stvorene i podarene blagodati i uspostavlja pravilan odnos prema ljudima i svim ovodunjalučkim dobrima i resursima. Ali i na ličnom, odgojnom i karakternom planu on postaje čvrst, stabilan, ustrajan i uspravan pomoću imana, salata i zekjata.

Naime, Islam je religija u kojoj se ne razdvaja niti suprotstavlja ovosvjetsko i onosvjetsko, duhovno i materijalno, duševno i tjelesno, fizičko i psihičko, individualno i društveno, sloboda i odgovornost, mogućnost i dužnost i pravo i obaveza. Tako je dunjaluk njiva na kojoj se sije za Ahiret, Imana nema bez dobrih i korisnih djela, salat i zekat idu zajedno i nikada se ne rastavljaju, post im nije potpun bez sadekatul-fitra, nije pravi vjernik ko legne sit a njegov komšija ostane gladan.

Granica slobode je granica odgovornosti, granica mogućnosti je granica odgovornosti, granica prava je granica obaveze.

Prema Kur'anu vjeru u Boga i onaj svijet, Ahiret, poriče i odriče onaj koji grubo odbija jetima (siročići) i koji ne potiče i ne organizira da se siromasi, bijednici nahrane, zbrinu i osiguraju. Prema Poslanikovim riječima oni koji čvrsto i iskreno vjeruju u Allah, oni će počastiti i nahraniti gosta i musafira, najljepše činiti i postupati prema komšiji, neće sjedati za sofru i sto sa pijandurama

gdje se služi alkohol i kazivat će istinu i korist i uputu ili će šutjeti.

Osnovni princip odnosa među muslimanima je natjecanje, saradnja i solidarnost s onima koji u natjecanju gube dah ili nisu za njega sposobni. Muslimani se moraju potpomagati, poticati i natjecati u dobročinstvu (Birru i Takvaluku (bogobožnosti)), a nikada se ne trebaju međusobno natjecati niti podsticati u griješenju i neprijateljstvu. Evo šta članovi Poslanikovog Medinskog ustava od 3-11 ističu: "Solidarnost među muslimanima počiva na islamskom dobročinstvu i osjećaju pravde koja vlada među vjernicima", a član 12A glasi: "Vjernici neće ostaviti nijednog svog člana pod teretom teških obaveza, a da za njega ne plate iz osjećaja dobročinstva i solidarnosti, bilo otkup ili cijenu krvi."

U jednom hadisu Muhammed a.s. tretira i definira ljudski rod, čovječanstvo, ljudstvo i kaže:

"Nema razlike Arap nad nearapom niti nearap nad Arapom. Svi ste vi Ademovi potomci a Adem je stvoren od zemlje. Brinite se i pazite one koji su pod vašim skrbništvom, kako se vi odijevate i njih odijevajte. Ono što vi jedete neka i oni jedu."

U opću definiciju dobročinstva (Birra), u koju spadaju: iman, salat, zekjat, ispunjavanje preuzetih obaveza, sabur u neimaštini, bolesti, i u boju ljutom – spada i milodar iz svoga imetka koji nam je najdraži i srcu najprirasliji i to: rođacima, jetimima (siročadi), siromasima, putnicima-namjericima, i za otkup ljudi – a ne samo muslimana iz ropstva. Imućni muslimani svoje obaveze i dužnosti iz imetka i resursa prema Allahu dž.š., kao dobro djelo u korist jetima, siromaha, prosjaka, bijednika, putnika-namjernika, oslobađanje od ropstva, ublažavanje bijede, neimaštine i siromaštva, izvršavaju na različitim nivoima, a najprije zekatom, koji je farz i četvrti egzistencijalni šart Islama i koji se na 25 mjesta u Kur'anu spominje i naređuje zajedno sa salatima ili drugim islamskim

šartom koji nas vodi prema Bogu kao što nas zekjat vodi prema ljudima.

Dakle, Allah naređuje zekjat kao neopozivu, pojedinačnu, fardi-ajn dužnost svakom imućnom, punoljetnom i sposobnom muslimanu. Kao četvrti praktični temelj Islama, zekat je imućnim muslimanima farz, ukoliko posjeduju nisab ili tačno i precizno utvrđeni višak imovine na koji svaki punoljetni te umno i fizički sposoban musliman daje zekat naziva se nisab. Osnovni princip dijeljenja u Islamu jeste da se u ime Boga na korist ljudi dijeli višak. Kur'an tačno, precizno i detaljno, kao u malo čemu određuje sve kategorije muslimana, fondova i ustanova kojima zekat pripada, kao i svrhu i cilj zekjata. Imućni pojedinci koji izvršavaju obavezu zekjata tim činom vrše čišćenje svog imetka koji je na halal način, iz Allahovih blagodati i resursa, stečen i usklađuju ekonomski s duhovnim životom, salat sa zekatom, Iman sa amelom, post sa sadekatul fitrom, slobodu sa odgovornošću, mogućnost sa dužnošću, pravo sa obavezom, imetak sa empatijom i solidarnošću, što na planu društva i zajednice rezultira povezivanjem društvene stvarnosti s vjerom i ostvarivanjem socijalne pravde i društvenog koje predstavlja sveukupnost ispravnih, prirodnih i plemenitih veza, odnosa, relacija i komunikacija među ljudima i ravnoteže, ekvilibrija, harmonije i sklada među ljudima. Zekjat je jedini način, jedini put i jedini lijek da se na halal način stečeni imetak očisti. Ukoliko se ne podijeli zekjat, cijela je imovina koja podliježe zekjatu zatrovana, upoganjena, zabranjena, mada je na halal način stečena. Islam, inače, poznaje i priznaje tri nivoa i tri razine čistote i čistoće: vjersko-duhovnu i moralno etičku čistotu, koja se postiže tevdom, istigfarom, zikrom, šukrom, hamdom, tespihom i takvalukom; tjelesnu čistoću koja se postiže taharetom (abdest, gasul, pranje ruku prije i poslije jela, pranje i čišćenje poslije fizioloških nuždi, ispiranje usta i čišćenje zubi poslije jela, obrezivanje nokata) i čistoću imetka i svega što posjedujemo i imamo, a koja

se postiže: zekjatom, sadekatul-fitrom, običnom sadakom i kurbanom. Duša se čisti kajanjem, a imetak zekjatom. Slikovito i uvjetno kazano salat je duhovni, a zekjat materijalni obred. Kao dva obreda, salat i zekjat jesu sinteza duše i tijela. Kao što je salat duhovna veza i komunikacija s Allahom dž.š., tako je zekjat pravilan materijalni odnos prema Njemu i prava veza među muslimanima. Salat uspostavlja duhovni mir, zadovoljstvo i ravnotežu u čovjeku, a zekjat čisti imetak i uspostavlja socijalni mir, zadovoljstvo i ravnotežu u Ummetu Islama.

Zaključak

Prema vjerovanju i nauku Islama, samo Allahu dž.š. pripada sve. On je Jedinu Izvor, Gospodar, Stvoritelj i Vlasnik svega, a ne čovjek-pojedinac, brak, porodica, rodbina, bratstvo, rod, pleme, narod, nacija, rasa, čovječanstvo, država, zajednica ili društvo. U okviru univerzalnog reda i poretka Allah je čovjeku, ljudima, društvu i zajednici povjerio i upokorio sve ovosvjetske blagodati i dobra da se njima služe, koriste ispomažu i solidarišu na precizno utvrđen način. Kada je učinio čovjeka halifom – povjerenikom na Zemlji i imamom – voditeljem i kada mu je upokorio, prilagodio i stavio na korištenje sve što je na nebesima i na Zemlji, Allah nije prenio na čovjeka i ljude pravo vlasništva i gospodarstva nad stvorenim svjetovima i oni nemaju pravo zloupotrebe, neograničene i nekontrolisane upotrebe nad njima. Zato ne postoji ni privatno, ni kolektivno, ni mješovito, ni nacionalno, ni stranačko, ni državno, apsolutno vlasništvo, već trajno korisništvo i povjerenstvo nad svim dobrima u najfunkcionalnijim, najefikasnijim, najefektivnijim i najekonomičnijim formulama: relativno privatnim, mješovitim, zajedničkim ili državnim. Pravilnim odnosom prema stvorenim svjetovima, resursima i dobrima, na od Allaha određen način, zekjatom, sadekatul-fitrom, sadakom, obaveznom i dobrovoljnom solidarnošću razrješava se hiljadama godina lažna dilema: privatno ili kolektivno vlasništvo.

Zato u društvu i međuljudskim odnosima zekjat i svi oblici islamskog i dobrovoljnog izdvajanja imovine za nemoćne i potrebne razrješava najmanje dvije hiljade godina stare dvije podjednako opasne, razorne i tragične isključivosti: apsolutizaciju, neprikosnovenst i fetišizaciju apsolutnog privatnog vlasništva (tj. kada se ljudska srca i duše zadoje, zarobe, napune, napušu i pokore stvarima, predmetima ili bićima. Na planu vjerovanja to izaziva fetišizam, vjerovanje i robovanje stvarima, strastima i interesima. U društvenom životu apoteoza i apsolutizacija privatne imovine među ljudima izaziva: zavist, zlobu, mržnju, neslogu, socijalno raslojavanje, nepodnošljive imovinske i socijalne razlike, klasnu nejednakost, klasne razlike, klasne suprotnosti i klasne sukobe. Nepobitna je i kroz sva vremena potvrđena istina da apsolutizirano privatno vlasništvo razvija egoizam, sebičnost, škrtost, gramzivost, pohlepu, nesnošljive imovinske, socijalne i klasne razlike s jedne, i mržnju, zavist, nezadovoljstvo, bunt, pobunu, sukobe i eksploataciju s druge strane. Na kult privatne imovine javlja se druga misao i reakcija u društvu – apoteoza i fetišizacija apsolutne i egalitarne pravde, koja se, po njima ostvaruje isključivo ukidanjem privatnog i uspostavljanjem kolektivnog, zajedničkog, društvenog ili državnog vlasništva. Ovi zastupnici u privatnoj imovini vide osnovne izvore zla, nemira, nesloge, nesreće i sukoba među ljudima. Privatna imovina ljude učini slijepim, sebičnim, pohlepim, gramzivim, ličnim i bezosjećajnim. Zato se sreća, blagostanje, opće dobro i mir ne mogu ostvariti bez potpunog ukidanja privatne imovine i zavođenja potpuno kolektivnog i zajedničkog vlasništva. Ako se uvede kolektivno vlasništvo, a ukine privatno, naivno smatraju oni, ljudi neće težiti prijestupima, neće biti lopovi, ubice, osvajači, kolonizatori, eksploatatori, neće među njima biti mržnje, razdora, zavis i sukoba, zato što je privatna imovina, sama po sebi i sama iz sebe, izvor svakog zla i nesreće u srcima i na dušama ljudi, ali i u državi,

društvu, međuljudskim odnosima, ekonomiji, privredi i životu.

Zastupnici egalitarne pravde i totalitarnog kolektivnog vlasništva, bez obzira na plemenite namjere, nikada nisu razriješili i uspostavili pravilan, ekonomičan, efikasan, efektivan, racionalan i konkurentan odnos prema zajedničkoj imovini, jer što je svačije – to nije ničije, i kolektivno vlasništvo svako troši kao svoje i još komotnije, a čuva kao ničije. S druge strane, totalno kolektivno vlasništvo, kao nevlasništvo ubija i razara: privredu, ekonomiju, proizvodnju i izvanjsku egzistenciju, a od ljudi formira parazite i debile koji se isključivo brinu o raspodjeli i potrošnji, a ne o radu, učinku i proizvodnji. Kolektivno vlasništvo ubija sve ekonomske motive, poticaje i interese ne samo za rad i privređivanje već i za čuvanje imovine i unapređenje proizvodnje. U kolektivnom vlasništvu ljudi neće da rade, neće da privređuju, neće da štede i čuvaju i uvećavaju imovinu već je troše, rasipaju i razaraju zato što nije njihova. Uzimaju je i troše komotnije nego svoju, a čuvaju i brinu se o njoj kao o ničijoj. U odnosu na stvorene svjetove i sva stvorenja, prema Allahu dž.š. ljudi imaju dvostruke dužnosti: da uvijek budu zahvalni Allahu na darovanim blagodatima te da, u okviru Allahovog reda i poretka, s imetkom i svim blagodatima postupaju i raspolazu po Allahovim propisima i Poslanikovim preporukama. Na osnovu Kur'ana i Sunneta, u okviru univerzalnog reda i poretka isključuje se zloupotreba i potpuna samovolja upotrebe imetka, a uspostavlja pravilan način korištenja i raspodjele svih ovosvjetskih dobara. Iako Islam priznaje privatnu svojinu (trajno korištenje a ne apsolutno vlasništvo), novo islamsko društvo morat će jasno izjaviti da će svi krupni izvori društvenog bogatstva, a posebno prirodni izvori morati biti u svojini zajednice i služiti dobru svih njenih članova. Privatna svojina podvrgnuta je još jednom ograničenju na osnovu izričite odredbe Kur'ana – obavezi njene upotrebe u opće korisne svrhe. U Islamu nema privatne svojine u

smislu konceptata Rimskog prava. U odnosu na rimsku, šerijatska privatna svojina ima jedno ovlaštenje manje jus abutendi – pravo zloupotrebe i jednu obavezu više – obavezu upotrebe za opće dobro”, piše Alija Izetbegović u tezi 5 u “Islamskoj deklaraciji.”

To je u osnovi pravilan odnos prema Allahu dž.š. kroz stvorene svjetove i stvorenja. Pravilan odnos prema ljudima u izvanjskom i egzistencijalnom smislu, kroz stvorene svjetove i stvorenja, jeste zekjat, sadekatul-fitri, sadaka, sve vrste milodara, obaveznih i dobrovoljnih davanja u ime Allaha dž.š., na korist ljudi. Budući da su nafake, opskrbe i sposobnosti ljudi potpuno različite, Kur’an pravilnim odnosom prema ovosvjetskim dobrima nikada ne dozvoljava polarizaciju, na imućne i puku bijedu, siromahe i sirotinju. Zato u imecima i svim materijalnim dobrima imućnih ima određeno pravo i udio za one koji prose, traže, nemaju, kao i za one koji sebi ne mogu osigurati materijalnu egzistenciju. To je od Boga zagantirano pravo sirotinje, bijednika, siročadi, prosjaka, umno i fizički nesposobnih osoba, o kojima se u svim vremenima u ime Allaha i po Njegovoj neopozivoj Odredbi, moraju brinuti imućne i sposobne osobe. Zekjatom i sadekatul-fitrom čovjek istodobno priznaje Allahove blagodati i zahvalan mu je na njima. Čovjek se tako uklapa u Allahov red i poredak i uspostavlja pravilan odnos prema ovosvjetskim dobrima, kao što, usto, i ispunjava zagantirano pravo sirotinje na njen Hakk – pravo u imovini imućnih i tako izvršava svoju dužnost.

Sa stajališta socijalnih, staleških i klasnih odnosa zekjat, sadekatul-fitri, i svi oblici islamskog obaveznog i dobrovoljnog davanja isključuju mogućnost polarizacije i klasne revolucije. Klasna revolucija moguća je među onim muslimanima koji ne izvršavaju obaveze: zekjata, sadekatul-fitra, sadake i milodara. Ali tada se postavlja pitanje koliko su oni uopće muslimani ili su muslimani samo po imenu? Prema svim do sada navedenim ajetima i hadisima, imovina, iako na halal način stečena mora se najmanje iz osam razloga čistiti,

iznutra kultivirati, oplemenjivati i čuvati: zekjatom, sadekatul-fitrom, sadakom, porezima i milodarima, i svim potrebnim, obaveznim i dobrovoljnim davanjima činiti neupitnom i halal imovinom. Prvo, darivanjem obaveznog dijela iz svoje imovine priznajemo i pokoravamo se Allahu dž.š. kao Jedinom Izvoru i Stvoritelju svih dobara, resursa, blagodati i nimeta. Drugo, time se neprestano sjećamo i zahvaljujemo Allahu na Njegovim dobrima i blagodatima. Treće, zato što to Bog imperativno i neopozivo naređuje. Četvrto, što su ljudske nafake različite. Peto, što su ljudske sposobnosti i sklonosti različite. Šesto, što ljudi žive u različitim uvjetima i okolnostima na Zemlji. Sedmo, da bi se izbjegla totalna polarizacija na manjinu imućnih i većinu bijede i sirotinje. Osmo, svi ljudi su, prema Kur’anu stvoreni od istog Stvoritelja, svi potječu od zajedničkog praoca Adema, svi imaju istu sudbinu, početak i kraj i svima su potrebne iste osnovne stvari da bi bili živi. Prema Kur’anu stvoriti jednog čovjeka je kao stvoriti sve ljude, sudbina jednog čovjeka je sudbina svih ljudi, i spasiti život jednog jedinog čovjeka od bijede, gladi, žeđi, neimaštine, poplava, isto je kao spasiti život svih ljudi na svijetu: “A ko učini da nečiji život spašen bude – kao da je spasio sve ljude.” (El-Maide, 32.) Zar ima većeg, mudrijeg i boljeg poziva na saradnju, solidarnost, samilost, međuljudsku brigu, zaštitu, pomoć, empatiju, altruizam, upoznavanje, približavanje, udruživanje, povezivanje u dobru, koristi, sigurnosti i zaštiti. Na kraju da navedemo mišljenje profesora dr. Dragana Veselina o doprinosu muslimana u razvoju ekonomske misli i teorije između 7. i 15. stoljeća. “Ekonomska misao se kod Arabljana (muslimana) razvijala već od VII vijeka, ali se nije ograničavala jedino na njih, već je njegovana i kod drugih muslimanskih naroda. U razdoblju od 800 godina, kada između pada Rimskog carstva u V vijeku i teoloških opaski o ekonomiji Svetog Tome Akvinskog iz XIII vijeka, u Europi (osim u

Bizantiji i mediteranskim državama) nema niti ekonomske politike ni misli; upravo se kod Arapa (muslimana), u južnom i jugoistočnom dijelu naslijeđenog rimskog prostora, razvijala izuzetno plodna analiza smisla ekonomije i fenomena rada i tržišta, načela na kojima privreda i pojedinac treba da počivaju – na odbrani slobode naučne misli, savjetima državi kako da postupa sa ekonomsko-socijalnim nedaćama, i brojnim drugim pitanjima. Arabljeni (muslimani) su prvi narod koji je primjenjivao grčka načela u ekonomiji (grč. oikonomia) tako da je preko vjere pokušao da uvede moralna pravila u proizvodnju, trgovinu i potrošnju, pokušavajući da ustanovi standarde umjerenog ponašanja. Muslimanski filozofi su grčku riječ oikonomia precizno preveli kao nauku o upravljanju domaćinstvom, što danas baštine svi teoretičari ekonomske misli. Mnogi istraživači ekonomske misli govore da nije jasno zašto je Jozef Šumpeter, odličan ekonomski historičar, potpuno zapostavio muslimansko razdoblje u svojoj “Povijesti ekonomske analize”. Iz tog doba je Šumpeter samo u jednoj fusnoti u svom djelu spomenuo slavnog Tunizanina Ibn Halduna iz XIV vijeka, i to je bilo sve što bi euroamerički svijet trebalo da zna o arapskoj ekonomskoj misli. Radovi velikih arapskih mislilaca u ekonomiji ostali su po strani. Islamska ekonomija, govoreći o njoj europskim riječima, nije ni kapitalistička, nije ni socijalistička. Autentična svakako jeste, islamska je. Ona je izvjesna verzija rane “socijaldemokratske” intervencije u tržišnom društvu bez prihvatanja svih oblika poslovanja kapitalom naslijeđenih iz rimskog doba (kamata, dividenda). Ona je oblik religiozne humanizacije starog tržišnog rimskog sistema, a danas savremenog kapitalizma. Svojina – Za razliku od svojinske segregacije u Europi – u to vrijeme seljačke, plemenske i feudalne kontinentalne ekonomije, Islam izričito brani pravo svih pravovjernih stanovnika na privatnu svojinu i naređuje stroge

kazne za lopove, pljačkaše i prevarante. Muhammed a.s. je jasan kada kaže da je onaj ko umre braneći svoju imovinu mučenik. Kod Europljana je u odbranu privatne svojine stao Toma Akvinski, preko 600 godina poslije Muhammeda, kada je naglasio da kada su ljudi vlasnici nekakve imovine onda više brinu o svojim stvarima nego o tuđim, tada bolje rade za sebe nego za druge, i manje se svađaju kada su im posjedi razdvojeni nego kada rade na zajedničkim. Oni su neke od uvjeta za postojanje perfektnog tržišta definirali gotovo 1400 godina prije Europljana. Recimo, Islam ne toleriše prikrivanje informacija koje se odnose na prodavanu robu i jamči kupcu pravo da o robi zna sve što mu je od interesa, kao i da poništi kupovinu, a novac dobije natrag ukoliko je lažnim obavještenjem naveden da kupi robu protivno svojim ciljevima. Na berzama Europe ovo je primijenjeno tek u XIX vijeku, poslije nečuvane prevare Natana Rotšilda na Londonskoj berzi 1814. kada je pronio glas da je Napoleon pobijedio na Vaterlou, potom kupio akcije preduzeća koja su trgovala sa Europom, a zatim ih sutradan prodavao po višoj cijeni, kada je stigla vijest da je slobodna trgovina osigurana, budući da je Napoleon

pobijeden. Teorijski značaj informacionog sistema u perfektnom tržištu obrazložiti će Alfred Maršal u Engleskoj tek 1890. godine. Cijene – Islam ne dozvoljava određivanje cijena od države, osim kada je to nužno zbog kriza, zbog rata, prirodnih nedaća i socijalnih nemira. Tjerati ljude da prodaju ono što nije obavezno za prodaju ili im uskraćivati prodaju ono što je dozvoljeno prodavati, nepravedno je i nezakonito. U javnu (zajedničku) svojinu u Islamu spadaju šume, pašnjaci, neobrađena zemlja, vode, rudnici, okean i slično, i ova dobra se ne mogu privatizovati. Zbog stava Muhammeda a.s. da su ljudi ortaci u tri stvari: vodi, vatri (struji) i pašnjacima. Nema sumnje da se sa uvjerljivošću može zastupati teza da je Muhammed a.s. želio veću jednakost u društvu, i da je zbog moralnih, socijalnih i političkih razloga tražio preraspodjelu dohotka – u ime Boga. Ta jednakost se odnosila i na izjednačavanje žena sa muškarcima u nasljednom pravu (feraižu). Čak neki misle da je njegova intervencija protiv negativnih efekata slobodnog tržišta, posebno monopola i nezbrinutih suština Islama. Drugim riječima, ekonomsko jezgro Islama se odnosi na preraspodjelu novčane imovine, prije svega putem dobrovoljnih i prinudnih

poreza, pošto se primarna raspodjela na tržištu odigrala. Uistinu, Islam se ne miješa u vođenje ekonomske politike, osim što određuje opća i pojedinačna pravila u okviru kojih ona može da se odvija. On, ustvari, zahtjeva manje razlike u imovini, ne dozvoljava opasne rizike u trgovini i milodarnim kompenzacijama nadoknađuje vlasnicima kapitala dio izgubljene imovine u proizvodnji i trgovini. Akumulacija kapitala se osigurava osudom gomilanja bogatstva radi razmetanja i zbog monopolske manipulacije rezervama roba na tržištu. Ideal Islama nije siromašan čovjek već vrijedan, imućan, darežljiv i milostiv. Rad u Islamu nije žrtva kao u ranom kršćanskom promišljanju, niti je skromnost u potrošnji destimulativna odredba za uvećanje kapitala. U tom smislu Islam ne slavi siromaštvo, već podstiče na poboljšavanje proizvodnje i standarda stanovništva. Zato danas je rastući predmet naučnog interesa otkrivanje islamske ekonomske misli, ali i razloga zbog kojeg su nomadski i gradski stacionirani Arabljani pod Islamom bolje preuzeli privredna, trgovačka, medicinska, tehnička i intelektualna dostignuća grčko-rimskog svijeta od kršćaniziranih naroda Europe – tada podjednako nomadskih i stacioniranih, kao i Arapi.”

الموجز

الرعاية والحماية الاجتماعية في الإسلام

مصطفى سباهيتش

يناقش هذا المقال الرعاية والحماية الاجتماعية ضمن تعاليم الإسلام. ومن خلال تعريف مفاهيم الملكية، وتقسيم الخيرات العامة، والاقتصاد القائم على المبادئ الإسلامية، يقدم الكاتب استعراضاً للنماذج والإمكانات التي يمكن أن تساعد في حل المشاكل المتزايدة بسبب غياب المساواة الاجتماعية، سواء على المستوى العالمي، أو على مستوى التجمعات المسلمة المحلية. ويستنتج الكاتب بأن النبي صلى الله عليه وسلم عندما أوصى بأن الناس شركاء في ثلاثة: الماء والنار والكلأ، كان يريد تحقيق المساواة في المجتمع، وبأنه أوصى بتقسيم الأموال في سبيل الله لأسباب أخلاقية واجتماعية وسياسية، وبأن تدخله ضد التأثيرات السلبية للسوق الحر، خاصة ضد الاحتكار واستغلال المضطهدين، إنما هو من جوهر الإسلام.

الكلمات الرئيسية: الرعاية الاجتماعية، الإسلام، الزكاة، الاقتصاد، المجتمع.

Summary

SOCIAL CARE IN ISLAM

Mustafa Spahić

This article discusses the theses of social care within the framework of the teachings of Islam. Defining the concepts of ownership, distribution of public resources, economy and the economy based on Islamic principles, the author presents an insight into some models and prospects that could help in solving the issue of growing social inequity on a global level, but also in each local Muslim community. The author supports his arguments by the saying of Muhammed s.w.s wherein it is stated that people are partners in three things: water, fire (electricity) and pastures. Thus keeping in mind that Muhammed s.w.s desired greater equality in society and for moral, social and political reasons he (s.w.s) demanded redistribution of income – in the name of God, the author concludes that countering the negative effects of free market economy, especially monopoly and caring for deprived and poor is the essence of Islam.

Key words: social care, Islam, *zakat*, economy, society